

UREDNIŠTVO IN UPRAVA :
Videm, Via G. Mazzini št. 10/I.
Tel. 33-46 — Poštni predal (Ca-
sella postale) Videm 186. —
Poštni čekovni račun (Conto
corr. post.): Videm, št. 24/741P

1168
Založništvo Tržaškega Tiska
Via San Francesco, 20/1
TRIESTE

TAJUR

LASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

NAROČNINA :
Za Italijo: polletna 300 lir —
letna 500 lir — Za inozemstvo:
polletna 600 lir — letna 1000 lir
— Oglasi po dogovoru.
Posamezna številka 25 lir

Leto VIII. — Štev. 12 (157)

UDINE, 1. - 15. JULIJA 1957

Izhaja vsakih 15 dni

Avstrija in pravice koroških Slovencev

Tudi naši bratje koroški Slovenci so 23. junija na velikem zborovanju v Celovcu opozorili svetovno javnost nase, na obstoj slovenske manjšine v Avstriji, ki se ji predolgo osporavajo obljubljene pravice. Koroški in štajerski Slovenci ter gradiščanski Hrvati so morali po drugi svetovni vojni kljub zmagi nad nacizmom, ki je skušal streti poslednje slovensko poštojarko v Avstriji, nadaljevati z borbo za uveljavitev najosnovnejših manjšinskih pravic. Dolga leta so zaradi težav, ki jih je imela Avstrija kot okupirana država koroški Slovenci prenašali stanje, kakršno je pač bilo, toda potem, ko je bilo tudi v državni pogodbi pod členom 7 na-

Furlani in mi ne bomo več dobri

Dolgo je trajalo, da so se tudi demokristjani v Furlaniji zganili in začeli govoriti o gospodarski situaciji kmečkega prebivalstva v Videmski provinci, ki se ne da več prenašati. Do zdaj so o tem že pisali vsi tukajšnji žurnali in so izkašljali svoje kritike vse partije v naši provinci. Šele sedaj, ko teče voda v grlo, so začeli odkrivati resnico tudi naši demokristjani. Zato se nič ne čudimo, da je naša provinca 30 let za ostalimi italijanskimi deželami glede bonifikacije zemlje, kot je to točno povedal on. Schiratti na zborovanju demokristjanov dne 2. junija t. l. v Torviscosi. Dvanajst let so že demokristjani na vladi, na provinci in v komunih in zato ni čudno, da ljudje obtožujejo provincialno demokristjansko vodstvo, da je ono krivo, da so bili zanemarjeni interesi Furlanije. Ljudje bežijo trumoma v tujino na delo, letni redito na prebivalca znaša komaj 160.000 lir in je eden izmed najnižjih v Severni Italiji, saj ne doseže niti povprečja za vso Italijo, ki znaša 183.000 lir. Kmetijski tehniki so izračunali, da bi bilo treba investirati 18 milijard lir, da bi se izvedla popolna bonifikacija zemlje v Furlaniji. Kje naj bi se dobila ta ogromna vsota, pa se niso upali povedati. Nihče ni proti temu, da ima Jug Italije svojo Cassa del mezzogiorno, toda po drugi strani naši ljudje ne morejo oprostiti, da je bila naša provinca toliko let zanemarjena in da pravzaprav nimamo nobene perspektive, da bi se sedanja težka stanja izboljšala. Na demokristjanskem zborovanju so padle težke, toda popolnoma upravičene besede: »Furlani so bili dobri v miru in v vojni; sedaj morajo zahtevati in doseči 18 milijard, pa čeravno bi morali postati cattivi. Vemo, da bo zelo težko kaj z 18 milijardami in da se tudi z vsemi 18 milijardami ne bo dvignil življenjski standard v naši provinci, zlasti pa ne v njenih hribovih. Samo pravična enakopravnost in enakomerna porazdelitev industrije tudi po hribovskih okrajih bo rešila polovico prebivalstva Furlanije.

Tudi mi, beneški Slovenci smo bili, in sicer še bolj kot Furlani, dobri v miru in v vojni. Dokumentov in izjav za to trditel imamo za polhen koš. Zmeraj smo držali skupaj s Furlani in še zmeraj držimo z njimi. Mi smo še bolj razočarani kot oni, ker nam niso dali niti tistih pravic, ki jih izrecno predpisuje italijanska Konstitucija. Vlada in njeni krogi v Vidmu prav hočejo, da ne bomo več dobri, da postanemo tudi mi žleht. Kot v vseh hribovskih krajih Furlanije, tako dobi tudi pri nas v Beneški Sloveniji pri vseh volitvah demokristjanska partija največ glasov. Naši kumeti, vsi naši ljudje so se začeli spraševati, kaj nam demokristjanska partija pravzaprav daje za naše glasove. Ali smo dobili iz parlamenta kakšen zakon, ki bi omogočil delo doma, ali je provinca olajšala vsaj malo našo mišerijo? Skupaj s Furlani ne bomo mogli biti več dobri, ne bomo metali v stran naših glasov za prazne obljube. Dosti je bilo naše neumne dobrote. Kdor je predober, je norcu podoben. Iskati bomo morali drugo pot, da dobimo svoje narodne, socialne in gospodarske pravice.

štetih vrst pravic, ki jih je Avstrija dolžna izpolnjevati, so koroški Slovenci dvignili svoj glas. Od podpisa državne pogodbe, katere člen 7 določa med drugim, da uživajo avstrijski državljani slovenske in hrvaške manjšine iste pravice in pod enakimi pogoji, kot vsi drugi državljani, vključno pravico do lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku, sta minili dve leti, da se niso določbe tega člena sploh uveljavile. Razen nedavno ustanovljene slovenske gimnazije v Celovcu ni bila uresničena niti ena določba omenjenega člena državne pogodbe. Na Koroškem ni dvojezičnih napisov, prav tako niso koroški Slovenci udeleženi v javnih organih in kar je najtežje je dejstvo da oblasti prezirajo obstoj in pomen celotne slovenske narodnosti in nekeod celo sodelujejo z nepoboljšljivimi nacisti, ki jim je posebno dvojezična šola trn v peti.

O vsem tem je 300 zastopnikov koroških Slovencev razpravljalo na zborovanju, ki sta ga skupno pripravili obe slovenski organizaciji na Koroškem: Zveza slovenskih organizacij katere predsednik je dr. Zwitter in Narodni svet koroških Slovencev, na čelu z dr. Tischlerjem. Na zborovanju, h kateremu je bilo povabljenih tudi večje število zastopnikov tujega tiska, so v obrambo pravic slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji nastopili številni govorniki. Niso bili to samo učenici ljudje, marveč večina preprosti očanci izpod Košute, Ziljske doline, Roža in od drugod, kjer prebiva slovenski človek. Jasno in odločno so zahtevali od zvezne vlade, da izpolni pred svetovno javnostjo dane obljube, da zakonito določbe člena 7 državne pogodbe in tako prepreči, da se ta člen praktično ne izvaja tako, kakor želijo še preveč številni narodnostni nestrpeži v Avstriji. Na zborovanju so sprejeli resolucijo, v kateri odklanjajo v ime-

nu vseh Slovencev in Hrvatov v Avstriji vsak poizkus izigravanja danih obveznosti na škodo manjšine, posebno odločno pa nakane nekaterih šovinističnih krogov, ki bi radi okrnili dvojezično šolo na Koroškem potem nekakšnega referenduma ali pravice staršev glede šolske ureditve. Vse to bi bilo samo zlorabljanje formalne demokracije na račun tiste šole, ki je bila s strani samih avstrijskih predstavnikov ocenjena kot »vzorna in prikladna«. Dvojezična šolska ureditev pomeni na narodnostno mešani teritoriji možnost obojestranskega spoznavanja in s tem razumevanja stikajočih se narodov, kajti otroka enega in drugega naroda se morata v šoli skupno učiti obeh jezikov. Takšna dvojezična šola pa se seveda lahko spremeni v potučevalnico, če oblasti ne izvajajo odredb, ki so jih na področju šolske ureditve obljubile. V tem je zahteva koroških Slovencev, da se južni del Koroške mora jemati kot celota, na kateri se mora člen 7 državne pogodbe izvajati v celoti in ne le v posameznih paragrafih.

Koroški Slovenci so odločno povedali, da hočejo uresničitev vseh danih obljub, da se prepreči tako novi poizkusi reakcionarnih sil, ki skušajo manjšino uničiti in odnose med Avstrijo in Jugoslavijo skaliti. Avstrijska vlada bo morala voditi račune o zahtevah manjšine, ki je s svojimi žrtvami mnogo doprinesla k ponovni osamosvojitvi Avstrije, ne bo mogla mimo številnih še vedno odprtih vprašanj, ki tarajo koroške Slovence. Ta vprašanja so koroški in štajerski Slovenci ter gradiščanski Hrvati podrobno nakazali že v spomenici poslani na Dunaj 1955 leta in sedanji junjski resoluciji, v obeh so dali tudi predloge, ki jih bo morala Avstrija, če hoče pred svetom pokazati svoje demokratsko lice, vseskozi upoštevati.

Sto let censimentov v Reziji

Leta 1848 so našli pod Avstrijo 2879 ljudi. V prvem ljudskem štetju pod Združeno Italijo 1. 1871 je bilo v rezijanski dolini skoraj 3.300 prebivalcev. Na 119 kvadratnih kilometrih občine Rezija je bilo pri censimentu 1. 1881 že 3.700 oseb.

Leta 1901 so prvič šteli pri ljudskem štetju ljudi po jeziku, ki ga govorijo. Našli so 1083 družin. Od teh je govorilo slovenski jezik 1077 družin in 6 družin italijanski. Takrat so imele družine polno otrok in je prišlo na eno družino po 5,5 članov družine. Tako bi živel v prvem ljudskem štetju tega stoletja 5.945 ljudi v rezijanski dolini, torej skoraj 6.000 oseb. Kako so živeli ti tisoči na kamnitih tleh Rezije, si lahko predstavljamo. Pa četudi so obdelali vsako njivico in vsak laz in so se izseljevali na vse strani, je moralo biti življenje zelo težko.

Deset let kasneje so šteli pri ljudskem štetju ljudi že bolj natančno. Šteli so vse ljudi in ne samo, koliko je družin. Leta

1911 so našli v vseh vaseh rezijanske občine 4671 ljudi. Vseh teh 4671 oseb je govorilo doma v družini samo slovenski rezijanski dialekt. Pri tem se vprašamo, kako pa to, da so 1. 1901 našli v Reziji 6 družin, ki so govorile doma italijanski, leta 1911 pa nobene! Najbrž so takrat pri občini šteli za italijanske družine tiste, ki so znale govoriti po furlanski ali pa po italijanski.

Leta 1921, ko so se tudi v rezijanski dolini pojavili fašisti in pretepali s socialisti in komunisti, so našli pri censimentu 2796 ljudi, ki so vsi govorili doma slovenski.

Potem je prišlo 23 let fašističnega režima. Pod fašizmom smo imeli dve ljudski štetji, dva censimenta della popolazione. V obeh štetjih so sicer natančno našli, koliko ljudi živi v dolini med Kaninom in Muzci, toda niso nič povedali, koliko

(Nadaljevanje na 3. strani)

NADIZA PRI STUPICI — Naša žena s košam na harbtu

L'istruzione pubblica nella Slavia Friulana

La popolazione della Slavia Friulana abita tutta in zona montuosa. Perciò quei paesi che sono lontani dalle vie principali di comunicazione, sono isolati dal resto del mondo. Quanti devono emigrare dal loro paese per ragioni di lavoro portando all'estero o soltanto in pianura, ricevono, se non proprio un'istruzione, almeno un'esperienza di vita con tutto ciò che comporta il mondo moderno, mentre gli altri passano tutta la loro esistenza tra i monti e nella maggiore parte dei casi, conducono una vita molto, e dolorosa dirlo, primitiva, completamente all'oscuro del progresso che si compie, e priva talvolta delle più elementari cognizioni che potrebbero migliorare l'ambiente in cui vivono.

A questo punto nasce il problema dell'istruzione dei fanciulli della Slavia Friulana, istruzione, che, dal momento che non la si impartisce nella madre lingua, come stabilisce la Costituzione della repubblica, dovrebbe essere impartita sufficientemente almeno nella lingua italiana. Ci sono pur le scuole elementari! qualcuno potrebbe obiettare. Sì è vero, ma quante ed in quale condizioni si svolge l'insegnamento?

E' accertato che i nostri bambini non frequentano, in generale, una scuola regolare. I motivi sono vari. In molti casi il bambino, per arrivare al locale scolastico, deve compiere anche più di un'ora di cammino. Nella bella stagione questa difficoltà diventa quasi una passeggiata, ma d'inverno, con la neve, per sentieri impervi, la frequenza diventa quasi impossibile. Spesso anche le lezioni vengono interrotte perché gli insegnanti abbandonano il loro posto per varie difficoltà di ordine economico ed ambientale. Un'altro motivo è grave, è il fatto che in diversi paesi mancano gli ambienti e in moltissimi paesi sono appena tre le classi elementari e solo in pochi queste arrivano a cinque. Quindi nelle condizioni più favorevoli il fanciullo termina l'istruzione elementare a 11 anni.

E' da notare poi che non sempre l'insegnamento scolastico si svolge nelle migliori delle condizioni. D'inverno specialmente non sempre i locali sono riscaldati per mancanza di combustibile. E' ben vero che c'è la consuetudine che ogni fanciullo porti da casa un legno; ma quello che deve compiere molta strada per giungerci, è logico che il legno non lo porti. Inoltre molti maestri o maestre devono insegnare contemporaneamente a più classi; è ovvio quale inconveniente può sorgere agli effetti dell'istruzione del fanciullo.

Abbiamo detto che nella migliore delle ipotesi, il fanciullo termina la scuola a 11 anni. E dopo che cosa fa? Rimane naturalmente a casa e se la sua famiglia possiede campi o boschi, incomincia ad aiutarla; altrimenti non sa come passare il tempo, perché non tutti i figli della nostra gente, possono continuare a studiare

dovendosi recare in un centro più grosso dove ci sono i vari tipi di scuola. Nè in Slavia è sviluppato l'artigianato in modo che questi fanciulli possano diventare degli apprendisti.

Di qui sorge la necessità che dopo le scuole elementari fossero istituiti in tutti i paesi dei corsi post-elementari ed i fanciulli fossero obbligati a frequentare la scuola almeno fino a 14 anni come avviene in quelle zone, che hanno una scuola di avviamento professionale.

A Tarcento e a Cividale ci sono le scuole di avviamento professionale ed anche le scuole medie, mentre a San Pietro al Natisone ci sono solo le scuole medie e l'Istituto magistrale. A parte le scuole medie a cui accedono coloro che hanno possibilità finanziarie di far continuare nello studio i loro figli, le scuole d'avviamento di Tarcento e Cividale sono troppo lontane dai paesi della Slavia Friulana; nè questi sono collegati giornalmente con questi centri da mezzi di trasporto. Chi può essere colui che parte per la scuola ogni giorno da Platischis, da Muzi o da Drenchia? E poi anche se ci fosse il mezzo di trasporto, questo costerebbe troppo per le tasche dei nostri poveri montanari.

Questi corsi, dunque, sono estremamente necessari tanto più se si pensa che la nostra gente vive isolata, lontana dai benefici che godono invece i paesi di pianura a contatto delle vie di comunicazione, del commercio e dello scambio tra le persone. E' questo uno dei motivi principali per cui spesso si dice che la gente della Slavia Friulana è arretrata in tutto e retrograda.

Da qualche anno è in esperimento in qualche comune la classe sesta ed in qualche altro il corso popolare serale. Il difetto di queste ultime sta nel fatto che la frequenza non è obbligatoria e perciò pochi sono quelli che la frequentano e in più questa classe non è altro che una ripetizione della quinta elementare. Anche il corso popolare è facoltativo e perciò succede che all'inizio dell'anno ci sono molti iscritti ed alla fine, il numero si assottiglia enormemente.

Bisognerebbe quindi creare l'obbligatorietà come in altri stati moderni, e creare in diversi centri un corso regolare di tre anni, introducendo varie materie utili ed inerenti all'attività. Ai fanciulli bisognerebbe insegnare il modo di lavorare i campi, di trattare i boschi, di allevare il bestiame, insegnare loro i vantaggi e svantaggi di determinati metodi e mezzi dell'economia agricola e boschiva. Accanto a questo corso di insegnamento, sarebbe opportuno crearne anche un'altro che avesse per base l'artigianato, in modo da dare a quanti non posseggono campi, boschi e stalle, un mestiere. Altrettanto si dice per le fanciulle, alle quali sarebbe bene di sapere ricamare, rammendare e

(Continua in 2. pag.)

REZJANSKA DOLINA: OSOJANI

BRDO

»MESCHINITA«

Pod naslovom »Fatti veri« je »dna italijanska revija publikala 'dno novelo, u tikeri e bi zlo natanko opisan Zavrh, naša okuolica, naše kondicijoni an užance naših ljudi. Use te bó itako precizno parkazeno, de smo subito indovinali, de je tuó naša vas, čeglih nje blo tuó zapisano.

Novela ne parkazala kako 'dna naših hčeri ne mjela rada 'dnegá inženirja zatuó, ke e bi Taljan, zatuó, ke oná na se čuje betí taljana. Z družim krajam pa hči dispresua sve judi an svojega očé zatuó, ke no so druge race. Ne vjemó kuó e tóu autor te novele povjedati, ali o dispresua to hči, zatuó, ke ne rinegala svoj jezik ali u jo čé pouzdiginiti kot simbol »taljanstva« naše zemje an naših judi. Na usako vižo ta novela ne jasno pokazala kako špekulacijo no djelajo oré čez našo zemjo an naše judi.

REZIJA

CESTE VSE RAZRITE ZARADI NEURJEV

Pretekli teden so pričeli z deli na cesti, ki vodi iz Rejzute po Rezijski dolini. Razširili bodo na nekem ovinku cesto, ker je bila preveč ozka in je bilo nevarno za promet.

Boljša je domača gruda, kakor na tujem zlata ruda!

Ze dalj časa sem gledal na zemljepisni karti dolino Karnajte in vasi občine Tjapana. Ker je bil dan vroč, sem krenil pretekli teden v Brezje, ki leži prav na po-bočju gore Veliki vrh.

Ko sem stopal proti vasi sem srečaval otroke, ki so me prav radovedno ogledovali in zato sem mogel takoj uganiti, da tu redkokdaj zaide kak tujec iz turističnih namenov. Vendar ne smem reči, da so breški otroci boječi, kaj hitro se jim je razvezal jeziček, ko sem jih ogovoril po domače, le radovedni so bili po kaj sem prišel. Bilo jih je osem in vsak mi je prav rad odgovarjal na vprašanja. Povedali so mi, da so njihovi očeti daleč, nekateri delajo u belgijskih rudnikih, drugi pri kmetih v Franciji, tretji zopet v Švici in tako dalje. Oče jim pošlje včasih tudi kakšen paket in to so zanje najsmrečnejši dnevi, ker je za vsakega nekaj notri. Tudi njihove starejše sestre so po svetu »za dejklo«, so mi povedali, in te pošljejo mami vedno kaj denarja. Še in še bi se razgovarjal z njimi, a moral sem si ogledati tudi vas in priti v razgovor z odraslimi. Žalostno so gledali za menoj, ko sem se poslovil od njih.

Zavil sem v vaško gostilno, ki je bila skoraj prazna. V kotu sta sedela pri kozarcu vina dva mlada fanta iz Brezinja in se pogajala z neko žensko za sečnjo sena. Takoj sem razumel, da hodijo ljudje iz onkraj meje v Brezje na delo, ker ni pri hiši dovolj delovne sile. Sédel sem za mizo, naročil kozarec pive in premišljeval to čudno življenje Brežnanov. Ne morem jih razumeti. Očetje, sinovi, hčere odhajajo v tujino, da si tam zaslužijo vsakdanji kruh, ker več se v tujini ne zasluži, doma pa propadajo polja in senožeči. V resnici sem videl, da so nekateri predeli gorskih senožeč popolnoma zapuščeni, trava preveč stara za košnjo, polja neobdelana in hiše v obupnem stanju. Te nihče ne popravlja že več let in nekatere že razpadajo.

Neka žena mi je povedala tole: »Moj mož dela v rudniku v Belgiji, sinova sta pa v Švici, jaz sem sama doma in delam kar morem. Iz inozemstva mi pošljejo malo podpora, da plačujem davke, kupim potrebno za moje preživljanje in da plačam delavce, kadar mi pridejo pomagat.

L'istruzione pubblica...

(Continuazione dalla 1. pag.)

tagliare la stoffa per capi di vestiario d'uso domestico, e di conoscere l'economia della casa.

Se quanto detto sopra si potrebbe realizzare si potrebbe con soddisfazione dire che in breve tempo anche la Slavia Friulana potrebbe acquistare uno sviluppo tale da non essere inferiore a tante altre zone del Friuli non solo nel campo dell'istruzione, ma anche del benessere, perché quando uno sa, sa anche ingegnarsi a provvedere meglio al proprio sostentamento ed agire nella vita, sa meglio lottare per acquistarsi nella società quanto gli spetta di diritto, sa meglio difendere le sue conquiste.

Zadnje čase, ko so bili strašni nalivi tudi po naših dolinah, so postale ceste zaradi preoblega dežja vse razrite. Treba jih bo dobro posuti s peskom in očistiti kanale, da se bo mogla voda odtekat, ker drugače ne bo dosti pomagalo delo cestarja.

Najbolj slaba cesta je ona, ki vodi proti Liščecam. Tu je voda drla po cesti še tri dni potem, ko se je vreme ustanovilo. Ljudje niso mogli hoditi po njej v copatah, kakor je pri nas v navadi, ampak s težkimi čevlji ali lesenimi coklami in še so bili premočeni. Upamo, da bo zato občina poskrbela najprvo za popravilo te ceste in da je ne bo spustila ven iz programa javnih del, kot je to v navadi. Liščeca so zakotna vas, semkaj ne vozi autobus in prav zato naj bi tem ljudem popravilo ceste, da bodo pešali vsaj po človeški in ne po kozji poti.

Prodati sem morala že dve kravi, ker lansko leto nisem mogla dobiti nikogar, da bi mi pokosil, vse je v inozemstvu. Denar mi je pa kaj hitro pošel, ker sem bila dalj časa v bolnici.

Še danes premišlujem kako se more izplačati hoditi tem ljudem v inozemstvo na delo, ko si tam vendar ne prislužijo dosti več kot doma. No, naj bi šel s trebuhom za kruhom en član družine, ostali naj bi se pa raje poprijeli dela doma in dvignili gospodarstvo s lastnimi rokami, ne pa s tujo delovno silo, ki je draga in še težko jo je dobiti.

Naprej prepršam komentirati čitatelem, ali sem pravega mnenja ali ne.

A. Slobbe

TAVORJANA

Spet nas hodijo snubit

Preteklo nedejo so se parpejali u našo vas z luksuznim avtomobilom »Alfa Romeo« štirje elegantni gospodje. Hodili so po naših poteh an si ogledovali hiše, potle so šli pa u oštarijo. Eden od naših judi je prepoznal, da adan od tistih elegantnih gospodu je njekšan videmski deputat. Takuó so se par nas hitro raznesle govorice, de so tisti paršli h nam za si ogledat vas an naše potrebe, de jih bojo znal obečavat, kar bojo djelal propagando za prihodnje votacjoni.

Ce so imjeli odprte oči so lahko videli, de imamo puno potrebe. Čjesta, ki peje iz Njivice u našo vas, je usa razrita an če ne bo nobedan poskarbu za jo popraviti, se ne bo moglo več voziti po njej. Hude ure so nam nardile tud dosti škode, lahko računamo, de smo zgubili polovico par-djelka. Višno so videl tud tisto glavo dol na Njivici, ki je zaprta že več ku 'dno lje-to. Pred uejskó je tle djelalo 140 djelucu, po uejski pa 70; dosti naših ljudi je imjelo tle djelo an kruh. Namjesto, de bi tisto glavo razširili, de bi bluó okupanih še

To nje rat, ke naše judje no muorejo tarpjeti ta domah an po svjetu zavoj teha, ke ta domah no njemajo rat zemje za se ta na njej preživiti, po svjetu pa no njemajo 'dnehá meštjerja za se ošparati dan sout za morjeti pomati fameji. Ne to má še oku je pohanjati.

Prejšnji mjesec to šlo dosti naših judi tu Germanijo, kudoč se ošparjati no palanko za hiši pomati, saj propaganda, ke tu Germaniji to se ljepo stoji, ne ba velika tu oficihu an tu cjerkvi. Naši djeluci so nasledili tej propagandi an šli tu Germanijo. Na žalost tle so obrjetli reči use drugačej. Djeluci so okupali tu najbuj težka djela an kar te ba kvindžina, tu bušti to nje bo kuó zledati. Paja ne baštala jušto za se plačati kvartjer. An takoviš, po enim mjescu djela tu Germaniji, naše djeluci so se uárnili ta hiši, s praznimi saketami.

Po, tezej, ke no pošijajo naše judi po svjetu a no ne morejo prej se informati kako no stoji reči an povjedati jasno emigrantu, ke u ne vje nič. Kuó no djelajo naše kolokatorji, naše impjegadi tu kumune? A no ne vjedó težjelé, ke djelovac, kar u pride nazat, u ne malediua Germanije, ma judi, ke so je konsejali ejtu jeti na djelo? Ljepo responsabilitat no se ta nase ujemajo naše raprezentanti. No ne kudajta, ke no če jeti reči simpri takolé indavant; u če priti dan, ke na če se kambjati, a judje, posebno tezej, ke so po svjetu štantali, no ne bojo kar itako uzabili. Pohanjati oku djeluce, ke no hledajo no okupacijon za sebé an suó famejo preživiti, to je dan najtivenčih kriminalu, ke u more beti.

ZAKI' SE NE ZBERE ZA ŠINDIKA DOMACINA?

Dosti naših ljudi se lamentá, de zakí njeso zbral za šindika domačega človeka, ki bi stau u Tavorjani ali u kajšni drugi vasi našega kamuna. Če še kajšen ne vje, naš šindik stanuje u Čedadu, kjer ima svoj komercij an se zatuó ne more dosti brigat za reči našega kamuna. Dostikrat bi muoru on preštudirat kajšen kamunski problem, a njema zatuó časa an tud pozna jih ne, ker ne živi tle.

Mož, ki bi znal djelat šindik, par nas ne manjka. Imamo 20 konsiljerju an med tistimi so nekatjeri rjes kopac, de bi mogli nadomestiti sedanjega šindika. Al se ne bi mogla tale rječ uredit?

MAZEROLE: Naše žené pri vaškem vodnjaku perejo ljdkri, ki ga parpravjajo za večerjo. Saj par nas zemja ne nudi drugega kot polento nu ledrik. Tuole no bi muorli vidati te trebušnjaki siti usega, ki no hodijo h nam obečuvat hore nu morje za de bi zanje votali. A telekrat Mažerolčani jim boju harbat pokazali.

TAJPANA

Takole no pohanjajo oku naše djeluce

KI U GA POZNA?

Tu Meriki e umar nek Zeč Tomažin. Mož e šou po svjetu že pred to parvo uero anu u nje mou majedneha. Ta na dnjem merikanskem gornalju te bo pišeno, ke mož e bi zlo bohát anu, ke no ne vjedó kje so njéa eredi. Ker so še tu našjem kumunu dosti judi, ke no se pišejo Tomažin, to bi tjelo beti dobró, ke u se tikeri interesé, to se nič ne vje, to zna beti, ke njegá eredi no bodita glilh taz našega kumuna.

SREDNJE

U OBLICI IMAJO NOVE ZVONOVE

Pretekli tjedan je biu u Oblici velik praznik — dobili so nove zvonove. Na to cjerkveno cerimonijo je paršlo tud več duhounikou iz okuoliških far.

SV. PETER SLOVENOV

Nardili bojo muost čez Aborno

Ob Ažli teče rjeka Aborna an kakor znano, deli ta usa naše puoja an traunike od vasi. Kadar je rjeka suha prehod ni težak, a če voda naraste muorno iti zlo deléč naokuol, de gremo preko mostička na drug kraj brjega. Tuó je zlo neruodno za naše kmete, kjer s tjem zgubljajo dosti časa. Ankrat je vodiu u Ažli čez Aborno mostiček an ta je ljudjem dosti pomagu za prehod, a razjedu ga je čas an nobedan se nje interesú, de bi ga spet gor postavu.

Sadá smo pa čuli praviti zlo ljepo novico. Provincialni inšpektorat za aorikulturo bo dau djelat u Ažli dobar muost čez Aboro, preko katjerega se bo moglo iti tud s težkimi vozili. Naši ljudje komaj čakajo, de bo paršlo do uresničenja tega prožeta.

PODPUORA KMETOM ZA SJEME

Daržava je nakazala ljetos 2 milijona 470.000 lir za jih razdelit med kmete u Nadiški dolini kot podpuora za kupit selekcionirano žito za sjeme. Razdeljevanje tjeih premjou se je varšilo u špjeterskem kamunu pod vodstvom funkcionarju od provincialnega inšpektorata. Podpuoro so dobil kmetje telih kamunov: Špeter, Podbonesec, Sovodnje, Sv. Lenart, Dreka, Srednje an Grmek.

KORS ZA TRAKTORISTE U DOLE-NJEM BARNASU

Pretekli tjedan se je začeu u Dolenjem Barnasu na pobudo provincialnega inšpektorata za agrikulturo kors za oranje s traktorjem. Na tist kors se je upisalo 20 kmetu, venčart mladih, iz raznih krajeu Nadiške doline.

Pru bi bluó, de bi bluó še več udeleženceu, saj se bi ob tej okajžoni naučili še marsikaj dobrega, kar riguardá agrikulturo.

OTROCI IZ ŠPETRA BOJO ŠLI NA MORJE

Videmska prefektura je dala našemu komunu možnost, de bo šlo 20 otrok, ki izhajajo iz potrebnih družin, brezplačno na morje za 30 dni.

GROB NA JUŠKI ZEMJI

Njesmo še pozabili smrti Jožefa Matevčiča iz Gorenjega Trbilja, ki je umrú u Belgiji an že se je padružu dougi varsti slovjenskih grobou na juški zemji še adan nou.

Telikrat si je zbrala svojo žrtu rjeka Meuse par Seraingu (Belgija) — pogoltnila je Angela Juša, doma iz Zavrta pri Stoblanuku (Dreka). Renki je biu star 38 ljet an je djelu kot minator u Belgiji. Zlahti renkega Anglja izrekamo naše sožalje. Naj mu bo lahka juška zemja!

U tjem momentu smo zvjedali še za 'dno drugo smrtno nesrečo na juškem: smartno se je ponesreču 17 ljetni Gverino Domini iz Petjaha.

Renki Gverino se je izseliu u Argentino skupno s svojimi starši an brati pred petimi ljeti, kar je biu star 12 ljet. Malo potlé je oče hudo zbolu an zatuó je muoru mladi puob parjeti za djelo, de je mogla družina živjeti an de so zdravili bou-nega očeta. Na djelo se je vozu usak dan

PODBONESEC

POSVETITEV DOMAČEGA NOVO-MASNIKA

Preteklo nedejo je bluó u Landarju veliko slavlje. Use je bluó vesjelo, usi obječeni u fješti, vaške poti okrancane z rožami, škampanelati so zvonovi, use je tjelo pozdraviti domačega novomasnika Antona Spekonja. U ta namjen je paršu iz dalne Kanade tud novomasniku stric, ki ni vidu domače zemje že nad 30 ljet.

Use je šlo lepuó u največjem veseju, le stricu iz Kanade je bluó tesno par sarcu, ker se je troštu, de bo ču svojega nevuda pridgati o sladkem domačem jeziku. Ni mogu zastopit, de se je u tridesetih ljetih življenje domače vasi an cjerkve takaj spremenilo. Seveda so se z njim an tud med sabo razgovarjali po domače, ker u Landarju an Tarčetu še nimar guarijo slovjensko, a ni mu šlo u glavo, de zakí se u cjerkvi ne smije oznanjat ljudem božjo besjedo po slovjensko, kot je bluó tuó takrat, ku je biu še on ta duomah.

Ne bomó djelal komentarja, kjer tiste reči so našim brauceu že znane, a ob tej priliki, ko želimo novomasniku iz Landarja dosti uspeha u njegovi duhouniški službi, mu polagamo na sarce gorečo željó njegovih vasnjaju: *naj ne pozabi je zika, ki mu ga je naučila mati, kjer samo potom tega bo lahko zdraviu duše svojih vjerniku, če mu bo dana sreča, de bo pastirovau med svojim ljudstvom!*

SV. LENART

STRELA UDARILA U HIŠO

Pretekli tjedan, kar so divljale hude ure po usej naši daželi, je trješčilo u hišo Erminije Simac u Škrutovem. Na spredo ni bluó človeških žrtu, zažgale so se le use električne naprave an zatuó je družina utarpjela kajšnih 50.000 lir škode.

ČEDAD

NESREČA NE POČIVA

Gino Vogrič iz Klastre pri Sv. Lenartu si je zlomu čampno roko u zapestju, ker je padu iz motociklete. Zdraviti se bo muoru mjesec dni.

Anton Cenčič iz Črnege vrha je padu iz senika an si pretresu možgane an dobiu še več drugih poškodb po telesu. Zdraviti se u videmskem špitalu.

Loreta Jacuzzi iz Tavorjane je padla s čarješnje an si zlomila roko. Pejali so jo u čedadski špitalu.

Peter Černoja iz Tarčeta je padu iz bicikla an je muoru zavoj ran, ki jih je ušafu par padcu, u čedadski špitalu.

Remigio Spelat iz Mažerol si je po nesrei prerjezu žilo na prstu z botljo, u kjerji je bila voda. Ker se kri ni tjela ustaviti, so ga muorali pejati u čedadski špitalu.

Adrijan Predan iz Sredenj je padu s kolesa an si zlomu roko. Uržuh padca je bla razrita čjesta po dežju. Tud Stefan Primožič iz Sredenj je muoru u špitalu, ker si je zlomu rebra an je dobiu še bronkopolmonite. Zdraviti se bo muoru najmanj mjesec dni.

U Antonijo Kravanja, staro 75 ljet, doma iz Sv. Lenarta, se je preteklo nedejo zaletu njek motorist, ker so mu pustile zavore (freni), kar se je vračala iz cjerkve. Motor jo je vargou s tajšno silo na tla, de si je uboga žena pretukla lobanjo. Njeno stanje je zlo nagobarno.

Zivinski trgovec Zamparini Leopold iz Tarpeča je utarpeu okuol 100.000 lir škoda, ker je auto padu u jarek zavoj tegajker so popustile zavore. Zamparini se je u tjem času razgovarjal z ljudmi an je nesrečo zamerku šele kar je paršu na mjesto.

Otroci v belgijskih rudnikih

Po izjavi belgijskega ministra za delo zaposlujejo belgijske rudniške uprave v svojih premogovnikih še vedno otroke. Nedavni pregled je pokazal, da dela v jamah 114 fantov, mlajših od 15 let, 376 pa je mlajših od 16 let. V nočni izmeni so našli samo nad osemnajst let stare rudarje.

Nekdanja trdnjava Slovencev:

Landarska jama

Zgodovina jame in cerkve

Napis so vzdali na tem mestu leta 1477, ko so prezbiterij popravljali. Prenesli so ga iz prvotnega grobišča pod oltarjem sv. Ivana.

Ne ve se, kdo je bil pokopani FELIX, ali ugi blje se, da bi znal biti učitelj Felix ob času langobardskega kralja Kuni- berta, ki je umrl pred letom 720. Strokov- njaki pravijo, da se tudi oblika črk vjema z znaki VIII. ali IX. stoletja. Na vsak na- čin je moral biti mrtvec odličen in zaslu- žen mož, ki so ga pokopali prav na koncu kora, pod oltarjem cerkvice, kjer ni bil nihče drugi pokopan.

Prvi zgodovinski dokument, ki se tiče cerkve sv. Ivana v Landarski jami, sega v leto 888. Prvega septembra 888. podeli namreč kralj Berengar diakonu Felixu (ki je bil pokopan v jami) cerkev sv. Iva- na v Landarju z vasjo vred, potem dre- vesa, ki jih je on tam nasadil (kot pu- ščavnik?), potem travnik tik gore »O lo- see« (pri vasi Laze), katerega je iztrebil duhovnik Lovreneč, in prostor na tej go- ri; dalje polja na meji proti Briščam in vasi »Pungulinik« (Pegliano-Ofjan) in »Raynaldine« (o tej vasi ni potem sle- du), in naposled obdelano zemljo ou on- dotnih rekah in pašnike po gorah. (Glej De Rubeis, Mon. eccl. Aquil. pg. 222). To je torej najstarejše darilno pismo, ki se tiče Beneške Slovenije, in prča, da je cerkev sv. Ivana bila že davno prej; že leta 888. sta jo oskrbovala duhovnik Lo- vrenc in diakon Felix.

Ladja cerkve sv. Ivana je bila teme- ljito urejena, kakor se sedaj vidi, leta 1007. Prezbiterij je ostal v prvotni obliki, kakor prča oltarček, ki je popolnoma enak oltarjem iz najstarejših bazilik; po- pravljen je bil leta 1477. Na tistem zidu zakristije, ki gleda proti jami, torej na strani cerkvenega vhoda, je vdolana dva metra nad tlemi plošča z napisom v got- skih minuskulah: »maister andre von lack ia(r)-Ima 4mo 7mo 7mo«, ki je podo- ben onemu v Briščah.

Iz zapisnika kanonične vizitacije arhi- diakona Missia iz Čedad z dne 9. maja 1602 je razvidno, da je oltar sv. Ivana stal kjer je danes, ni pa gotovo ali je bil že takrat tam leseni oltar, ki se vidi dan- es; ker v zapisniku stoji, da na oltarju je bil lep kip sv. Ivana. Sedanji leseni ol- tar je bil najbrž pozneje postavljen. Na oltarju v prezbiteriju, kjer je sedaj velik križ, je bila leta 1602. »zelo stara podoba preblažene Device«. Tedanji ključar Lan- darskih cerkva, 75-letni Marin Blankin iz Biljač, je povedal arhidiakonu Missiju, da je v cerkvi sv. Ivana redno pet sv. maš na leto; da za vzdrževanje cerkve morajo skrbeti županstva Laadur, Vrh, Ofijan, Tarčet, Laze in Erbeč; da gastald sv. Mar- ka (Beneške republike) mora dati tri me- re olja za razsvetljavo cerkve in dva star- ja »pšenice cerkovniku. Se ne ve kako je ta dolžnost prešla na čedajsko občino, ki še dandanes plačuje dogovorjeno vsoto denarja cerkvi sv. Ivana v Jami.

Do predzadnje vojne so bile v cerkvi spovednice in nekoliko klopi; tudi lesena

priznica je visela na kameniti steni.

Pri sv. Ivanu je dvakrat na leto velik shod: na drugi Velikonočni praznik in na praznik sv. Ivana Krstnika. Na Veli- konočni ponedeljek, privre toliko ljud- stva, da je vse natlačeno v jami, v lopi, po stopnicah in v njih podnožju.

Do prve svetovne vojne, ko je bil še zapovedan, je na praznik sv. Ivana pri- vrel vse polno romarjev zlasti iz Koba- rinskega kota; danes je ta shod propadel in v cerkvi vidiš le nekoliko domačinov. Turisti uporabljajo zlasti ta dva shoda, da grede tudi dalje v jama pogledat, ka- ko in kaj je notri, ker se o njej čudne re- či pripovedujejo.

V znani pravljici je kraljica Vida ope-

harila Atilo, rekoč da prejema živež po jami iz nasprotni strani in Atila je ver- jel. Skrivnost Landarske jame do danes nam ni bila še razodeta. Že leta 1885 so jamski strokovnjaki skušali priti do kon- ca. Z veliko težavo so se prerili da 325 me- trov v notranjost. Dalje niso mogli, ker jim je voda zaprla pot.

Bolje opremljeni tržaški jamarji so v letih 1951 in 1954 prebrdili omenjeno je- zeric in še več drugih jezer, ki so jim zapirala težavno pot in so dospeli do 500 metrov od vhoda. Konca pa le niso našli, ker so jih ovirale vode. Čakajo izredno sušo za nadaljnjo preiskovanje začarane jame.

Konec

Prvi slovenski časopis je izšel pred 160 leti

Slovensko časopisje bi letos lahko ob- hajalo svojo 160 letnico. Prvi slovenski časopis je namreč izšel v začetku leta 1797, imenoval se je »Ljubljanske novice od vsih krajev celiga svejta«. Natisnjen je bil v formatu osmerke ter bil kaj dro- ban in neboljen, kar v smešnem nasprot- ju s svojim bahavim naslovom. Prvi ured- nik je bil pesnik Valentin Vodnik, ki je tudi sam napisal večino člankov in pesmi v njem.

Kljub temu, da so bile »Ljubljanske novice« po obsegu skromne, pa so bile vendar velikega pomena za slovenski na- rod. Od tedaj se je slovensko časopisje vedno bolj krepilo in izpopolnjevalo, ve- dno bolj je tudi raslo število časopisov in dobrih časnikarjev, ki so pomagali dv- gati slovensko ljudstvo iz zaostalosti in utrjevati narodno zavest.

Goldonijev festival v Benetkah

Julija tega leta bo v Benetkah velik gledališki festival Goldonijevih del. Fe- stival so pripravili v okviru 250 letnice

rojstva velikega klasika italijanske kome- dije Carla Goldonija in se tudi imenuje »Goldonianos«. Na festivalu bodo sodelo- vala poleg italijanskih gledaliških dru- žin tudi mnogo gledališča iz drugih dr- žav, toda vsa z Goldonijevimi deli.

Sto let cenzur v Reziji

(Nadaljevanje s 3. strani)

Ljudi govori rezijansko slovenščino. Slo- venci Rezijani so bili še zmeraj tu in jedli svojo polento, toda po fašistični pameti ni bilo več tu Slovencev.

V prvem čisto fašističnem ljudskem šte- tju l. 1931 je bilo v občini Rezija samo 2606 navzočih ljudi.

V drugem fašističnem ljudskem šte- tju l. 1936 so našli v Reziji samo 1966 nav- zočih ljudi.

Prišla je nato druga svetovna vojska in je vojna toča tolkla tudi po Rezijanih. Od leta 1941 do 1943 so Rezijani kot zve- sti državljani šli na razne fronte. Tisti,

Zgodbe znamenitih mož

Kozarec vode

Po dolgem prizadevanju se je neki francoski marki končno le posrečilo, da je prišel tudi slavni Louis Pasteur v njeno hišo kot gost. Svečani obed je bil v njenem gradiču izven Pariza. Da bi bi- lo podeželsko okolje še bolj poudarjeno, so prišle po kosilu na mizo krasne češnje v pletenih košaricah.

Pasteur se jih ni dotaknil in tudi osta- lim začudenim gostom je prepovedal, da bi jih kar tako zobali. Prosil je za koka- rec vode in potem je vsako češnjo pose- bej splaknil, preden jo je vtaknil v usta. Med splakovanjem pa je navzočim raz- kladal nevarnost bacilov.

»Vidite«, je naglasil in použil zadnjo oprano češnjo, »tako je treba delati! Če bi si od bakterij vso živo le enkrat mogli ogledati pod drobnogledom, gospoda, — nikdar več ne bi mogli uživati neoprano sadje. Zaradi vse graje vredne naše po- žrešnosti in lahkomišelnosti se vtihotapi v človeško telo nešteto bolezn, ki jim kasneje ne moremo razumeti njihovega vzroka...«

Strogo se je ozrl po elegantni družbi ko bi sedel v predavalnici na Sorbonni, nato pa je z urno kretnjo, njegovim slušate- ljem kaj dobro znano, raztreseno segel po kozarcu vode in ga spraznil v dušku.

Swift in sluga

Angleški pisatelj Jonatan Swift, ki je postal znan po svoji knjigi »Guliverjeva potovanja«, je imel slugo, prilično lagod- nega moža. Ko se je Swift nekega jutra oblačil za potovanje, je sluga postavil predenj umazane škornje. Ostro ga je na- hrulil gospodar: »Zakaj nisi osnažil škor- njev?«

»Ker greva takoj na pot,« je odvrnil sluga, »sem si mislil, škornji bodo itak spet kmalu umazani pa bi si delo lahko prihranil.«

Molče si je Swift obus škornje. Ko je bil s tem gotov, je ukazal slugi, naj pri- vede konja, ker bosta takoj odpotovala. Sluga je prosil, naj ga le trenutek počaka, da bo urno použil svoj zajtrk.

»Nesmisel!«, ga je zavrnil Swift. »Ta- koj mi pripelji konja! Čemu bi pa jedel, saj boš itak spet kmalu lačen!«

Shawovo želo

Neki Shawu nenaklonjeni kritik se je ob nekem njegovem novem gledališkem komadu žolčno razpisal. Naslednjega dne je prejel od ujedljivega avtorja tole spo- ročilo:

»Spoštovani gospod! Sedim v najmanj- šem prostorčku svoje hiše. Vašo kritiko imam še pred seboj. Kmalu jo bom imel pod seboj. Bernard Shaw.«

Dobil je stavo

Globo zatopljen v misli se je Henrik Ibsen nekega dne sprehajal po parku. Pa je nenadno stopil predenj neki gospod in ga ves vesel nagovoril:

»Kaj vidim, znameniti pesnik Ibsen! Stavim, da me več ne poznate!«

»Dobil si stavo!«

In se je obrnil ter se urnih korakov oddaljil.

Dantejev „Pekel“ v slovenščini

Znani prevajalec, pesnik, pisatelj in kritik Alojz Gradnik, ki je Slovincem oskrbel že celo vrsto znamenitih del iz svetovne literature, med drugim pesmi Mirze Šafija, Heineja, kitajsko liriko, Mažuraničovo »Smrt Smali Age Čengi- ča«, Njegošev »Gorski venec« in druge, je dokončal prevod Dantejevega »Pekla«. S tem nam je približal največjo pesnitev slavnega italijanskega pesnika Danteja »Božanska komedija« in je upati, da bo prevodu prvega dela sledil še prevod ostalega dela.

Za kratek čas

BISTRA GLAVICA

Mati je zamesila kruh in šla s sinom na njivo. Čez čas je poslala otroka do- mov pogledat, če kruh že »gre«. Testo je bilo v goli in klopi in je že padalo v čevlje pod klopo. Sin se vrne k materi: »Kruh še ne gre, obuva pa se že!«

LOVSKA

Nedeljski lovec sopiha za lovskim čuva- jem v hrib. Nazadnje ne more več in se ustavi:

»Jaka, kaj ko bi ti nesel mene, puške in nahrbtnike bi pa nesel jaz?«

VPRAŠANJE

— Očka, zakaj se pa želve hranijo sa- mo s travo?

— Zato, ker bi poginile od glada, če bi jedle zajce!

RIHARD OREL:

Na „segre“ sv. Antona v Učej

Ker se je o tem oddaljenem in samot- nem: naselju na zahodni meji slovenskega Jezikovnega prostora le malo pisalo in se je ta kraj morda komaj omenil, sta me napotila želja in radovednost, da si po- bliže in natančno ogledam to rezijansko naselje, ki ga loči od doline Rezije greben Gore Kal (1255 m) ob južnem pobočju Kaninovega pogorja in ki je zato kakih 5 ur hoje oddaljeno od svojega središča.

In najuglednejšo priliko za to je bilo tre- ba porabiti ob njihovem vsakoletnem sho- du (sagra) na dan svetega Antona, njho- vega cerkvenega patrona. Takrat, kakor povsod ob takih prilikah, prihite številni obiskovalci iz raznih bližnjih in daljnih krajev, tako iz bližnjih vasi terskega po- rečja, iz Muzaca, Tera, Viškorše, Zavr- na itd. Dalje pridejo tudi iz oddaljene Rezije same: iz Osjana, Njive, dasiravno imajo, kot smo že omenili, nad štiri ure hoje. Pridejo tudi naši rojaki z druge strani, saj so jim najbližji sosedje, in si- cer z Žage, iz Srpence, Čezsoškega Loga in drugih vasi. To pa bomo podrobneje opisali pozneje in pričnimo sedaj opisova-

ti potovanje tjakaj, očrtajmo pokrajino in prikažimo vtise, ki so se nam porajali spotola in na kraju.

Automobilska zveza iz Tarčenta oziro- ma iz prve slovenske vasi Njivice, ki je koj ob izhodu ceste iz soteske ob Teru, je bila prekinjena, ker je ob lanskem neurju zasul del ceste zemeljski plaz. Zato so lahko dospela v Učej le manjša vozila, ki so se ognila temu kupu zemlje. Že lani sem nameraval napraviti ta izlet, pa ni bila tista ovira še odstranjena; končno se mi je izlet posrečil letos.

Odhod je bil ob 8.45, kakor je bilo pisano tudi na lepkih, s katerimi so va- bili ljudi na ishod.

Spotoma je pobral avtobus še izletnike z Brda, Tera in dalje gor še kakšnega iz Muzaca. Cesta tu gre vedno ob rečici-hu- dournik Teru in je sprva obrnjena proti severu. Ob koncu doline ali prav za prav soteske, je v tej smeri most čez izvirke te Rečice, ki privre tam kar prosto iz tal v mnogih žuborečih studenih. Pred nami se dviga od padavin in zoba časa vse raz- jedeno in ošlino Muževno pogorje (do

1800 m), na katerega vznožju sta na use- dinah nastali zadnji naselji slovenskih prebivalcev: Tanatavjele in Muzac, vmes pa je mala cerkva, kjer imajo ob sv. Ivanu svoj shod (šegro). Tu se nam sedaj a desni strani, torej proti vzhodu, odpira nova ozka dolina, skoro nekaka soteska, in cesta krene v to smer. Do se- daj smo prevozili kake dobre 4 km poti in od tu do našega cilja jih je še 13. Svet se tu naenkrat dvigne, da mora cesta napraviti oster ovinek kar na mestu okoli sebe in nadaljuje na okljukih vedno višje. Ob naši levi strani, torej ob vznožju po- gorja, ki se razteza dalje od bližine Žage v Kaninovo pogorje, se vozimo kraj suhe, razdrapane struge hudournika, ki je pol- na nagrajenih gromač, kamenja, gruča in peska.

Vse to se naplavlja ob času neurja po strmih in globokih drčah razjednega go- rovja in v vodovje se steka v Ter ob nje- govem izviru. Pokrajina je divja, pusta, gola. Rastlinstvo je bomo, tudi ptičev se ne vidi, ne sliši, selišča so zelo redka, povsod vlada tiho. Taka pokrajina tra- ja kakšne pol poti do razvodnice, kar se opazi in čuti, ker se potem cesta spušča drzno v klanec in se pokrajina spremeni. Več rastlinstva je in ob levi strani ni več tistih pustih grap, pač pa curlja in šumi

vse polno studencev po globokih, zajednih strugah v naravni lepoti, ki skakljajo čez skale in kamenje, pri čemer nastajajo zelo lepi slapovi. Niže ob cesti se ta vo- da zbira v malem, kristalno čistem poto- ku zelenkaste barve. Iz potoka nastane rečica Beli potok, ki prestopi mejo in se pri Žagi izliva v Sočo.

Z leve strani prehaja potok na desno koj pod prvim seliščem, kjer je hiša z gostilno in s stanom varnostnih organov. Ta kraj, ki je prijeten in poln zelenja, se imenuje Tanameje in leži skoraj 900 m. nad morjem, čeprav smo v dolini in nas podajajo na obeh straneh visoke gore. Do Učje imamo od tu samo še pet kilome- trov. Tu se avtobus ustavi, sprejme še kakaga popotnika in kmalu potem zopet drčimo strmo navzdol čez lepi most Be- lega potoka, ki preide tu na drugo stran, torej pod severno vznožje pogorja, ki se razteza nad Viškršo in brežini tja proti breginju. To pobočje je bujno obrašče- no z listnatim drevjem in grmovjem in tu curlja iz skal polno studencev poseb- no sedaj, ko je bilo bolj deževno vreme. Kmalu pridemo do zadnjega ovinka in opazimo, kako priteka iz stranske gorske doline drug potok, to je Učja, ki je dal ime tudi naselju ali narobe, in se koj združi z Belim potokom.

Navedem tu izreko v rezijansčini, ki pravi: »Ja ne umin pravet ničar. Jisa Učja ni te Bile potok, ni se račata ukop.«

To bi bilo Jaz ne vem (umem) pravet (e je zamolkel polglasknik), torej pove- dati, ničesar. Ta (Učja) in ta Beli po- tok, (ni- oni, onadva); drugo je umlji- vo. Na tem mestu opazimo više na str- mih obronkih vrsto hiš, ki so razvrščene v polkrogu; to je vasi Učja (Učja - Ovčja). Cesta se nadaljuje spodaj ob re- čici in dospe po kakih dveh km do mosta, kjer je državna meja, kot v Napoleonovih časih, in za časa Avstrije; tu pelje do Ža- ge, od koder je še šest kilometrov. Mi se z avtobusom obrnemo v velikem ovinku navkreber in kmalu smo pri prvih hi- šah. Najprej se peljemo mimo novega šolskega poslopja, potem sledijo prve hi- še, med katerimi sta kmalu krčma in tr- govina.

Druge hiše v vasi, ki se kopiči druga nad drugo, so povečini bolj revne. Na kupu jih je kakih 40 do 50, druge pa so raztresane visoko gor po brežinah. Vsega skupaj je 80 hiš s 380 prebivalci; tako mi je povedala cerkvenica in to bo držalo.

Najprej hočem povedati nekaj o po- četku te vasi. Po izročilih starejših pokolenj so prišli semkaj prvi prebiva- ci pred kakimi 400 leti in so bili planšar-

VHOD V LANDARSKO JAMO

Pazite na mleko!

V tem času se vsako leto pojavijo v strokovnih časopisih članki, ki opozarjajo kmetovalce na paznjo pri opravih z mlekom. Prehod na svežo krmo in toplo vreme povzročata kvarjenje mleka in mlekarji obrati odklanjajo velike količine mleka, ki je nakisano ali povsem kislo.

Ne bo odveč, če kmetovalce tudi mi opozorimo na nekatere stvari, ki so važne za kvalitetnejše pridobivanje mleka.

Vsekakor je treba temeljito očistiti in pobeliti hleve. Beleži primate sredstva proti muham. Vsakdanje čiščenje hleva, odvoz gnoja in dobro vzdrževanje gnojščar na primerni razdalji od hleva je zahteva, ki je pri pridobivanju mleka nujna.

Čiščenje in pranje vimena s toplo vodo bo sprožilo spuščanje mleka in pripomoglo k čisti molži.

Posoda, v katero molžete, naj bo čista! To ni nikdar dovolj poudarjeno! Zavedati se je treba, da je ravno nečista posoda med največjimi kvarljivci mleka. Ko mleko odtočimo, je treba posodo oplakniti z mrzlo vodo, nato v vroči milnici ali lugu s krtačo temeljito očistiti. Oplaknite jo z vročo vodo, da se oplakne ves lug, pri

Kaj bomo delali tale mesec

tem pa ne uporabljajte nobenih cunj, ker se z njimi posoda le okuži. Posodo povežite, da se ocedi in posuši sama.

Pri čisti molži cedilni ne treba. Cedilo ne bo pripomoglo k boljši kakovosti mleka, lahko pa bo povzročilo okužbo!

Mleko hladite takoj po molži! Izkoriščajte vse dosegljive vire (studence, potoke, vodnjake, vodovode ali škafe z vodo), da dosežete čim nižjo temperaturo! Ne mešajte večernega in jutranjega mleka, ker bi s tem povzročili kvarjenje vsega mleka.

V zbiralnicah naj bo največja čistoča, da ne bodo viri okužb prav v njih. Posebno pazite na temeljito čiščenje mlekomerov in vrčev, v katere mleko vlivate!

V SADOVNJAKU pregledajte cepilnice in porožite vezivo, da se ne zaje v lub. Trebite poganjke z divjakov, kakor tudi s precepljenih vej. Močno rastoče mladike privezujte k palicam, da jih ne odlomijo ptiči ali ne odtrga veter. Odstranjujte roparje z debel, vej in korenjač. Škropite proti škrlupu in črvivosti z 2% žvepleno-apneno brozgo in dodatkom 400 gramov arzenata. Zatirajte listne uši. Dobro učinkuje prašek DDT. Debla opašite z valovitim papirjem, v katerega se skrijejo gošenice jabolčnega zavijača. Obirajte kodrave liste na breskvah in jih sežgite.

V VINOGRADU škropite mlade nasade vsak teden proti peronospori. Rodne vinograde morate brezopojno, tudi v suhem vremenu, po cvetju poskropiti z 1% modro galico. Povsod, kjer se opazi oidij, primatejšajte raztopino modre galice še tekoče žveplo (0,1%), ki učinkuje tudi pri slabem vremenu, ker se teže izpira kot ventilirano žveplo. V potrebi dodajte navedeni raztopini še 1% DDT za zatiranje morebitnih škodljivcev.

Rodne vinograde, mlade nasade, trsnice in matičnjake plitvo preorjite.

V vinogradih prikrajšajte vse nerodne mladice. S tem boste preprečili tudi osipanje. V matičnjakih prikrajšajte zalistnike na en list. Vez je v juliju važno opravilo, na katero ne smete pozabiti. Ko trte odvedete, še lahko dodate hitro topeljiva dušičnata gnojila — približno 200 kg čilkega solitra ali kaj podobnega. Poznejše gnojenje bi bilo neracionalno in tudi škodljivo.

NA VRTU so sedaj najvažnejša dela pletev, okopavanje in osipanje. Sejte ponovno solate, rdečo peso in redkev, proti koncu meseca pa tudi endivijo. Sadite še nizki fižol in grah. Paradižnike privezujte h kolom in odstranjujte zalistnike.

Pred peronosporo jih varujete z 1% bakreno - apneno brozgo ali bakrenim apnom. Nabirajte dišavnice in jih sušite na zraku. Razne škodljivce na zelenjavi: gošenice kapusovega belina, razne sovke, ušice itd. zatirajte s prašenjem s praškom DDT. Plesen na vrtnicah zatrete z žveplanim prahom v lerev vremenu. Presajajte poletne cvetice: begonije, petunije, verbene, cinije, tagete itd. Sobne cvetice redno zalivajte.

Jež je koristna žival

Ne dela prav tisti, kdor preganja ježa, ker jež ni škodljivec, temveč prav koristna živalica. To so uvideli že nekateri naši vrtnarji in kmetje, še bolj pa so o tem prepričani drugod po svetu.

Na Angleškem ima skoraj vsak vrt svojega nočnega čuvaja, ježa, ki čez dan mirno spi, z mrakom pa začne svoje čistično delo, ki traja do jutra: uničuje črve, škodljive hčinke, razne hrošče in gliste, kače in miši. Marsikje drže ježe tudi v hišah, posebno kjer delajo nadlego ščurki in miši. V mnogih mestih so trgovci z ježi, ki iste vzgajajo in jih prodajajo kmetom, vrtnarjem in hišnim posestnikom.

Ker je jež torej koristen, ga ne preganjajte, ulovite ga in prinesite ga na vaš vrt, ker tam vam bo koristil.

Maža proti rjavenju strojev

Mažo pripravimo na ta način, da k hladnemu staremu motornemu olju, ki ga spustimo iz traktorja, primešamo isto količino maznega mila. Tekom 3 minut je maža pripravljena.

Ta maža, ki se strdi kot kolomaz, je pripravna za namazanje golih delov pluga in drugega poljskega orodja in ga dobro varuje pred rjavenjem. Vredno trdnosti se na železu dobro drži.

Gnojnica

Naši kmetje vedo, da je ta tekočina mnogo vredna kot gnojilo in zato jo skrbno zbirajo v posebnih greznicah; samo nespametni kmetje pustijo da odteka ta kapital po klančih.

Do sedaj pa ste cenili gnojnico predvsem zaradi njene gnojilne lastnosti, izrecno zaradi fosforja, dušika, apna, kalija in drugih rudnin, ki jih vsebuje. Ne vedo pa naši kmetje, kakšne življenjske sile so nakopičene v skalnici - gnojnici, sile, ki jih znanstveniki polagoma odkrivajo.

Če je to res, in je gotovo res, potem boste s še toliko večjo skrbnostjo zbirali in pravilno porabljali gnojnico.

Danes je že mnogo znanstvenikov, ki pravijo, da ne zavisi ugodni vpliv gnojnice na rastlinstvo od njene gnojilne moči pač pa v prvi vrsti od različnih hormonov in drugih dragocenih snovi, skoraj bi rekli začimb, ki ugodno vplivajo na razvoj rastlin.

Bledičnost trt

Ker je letošnje leto zelo deževno, je med trtami opaziti mnogo bledičnosti: trte niso lepo zelene, temveč bolj blede. Zato zaostajajo v rasti.

Temu odpomorete s škropljenjem, in sicer škropite z navadno raztopino modre galice, kateri pa niste dodali apna, temveč jedko sodo in železno ali zeleno galico. Škropivo napravite takole za 100 litrov:

V 80 litrih vode raztopite 1 kg modre galice, v 10 litrih vode 600 gramov jedke sode in v ostalih 10 litrih vode pa 250 gramov železne ali zelene galice (solfato di ferro). Ko so vse tri snovi raztopljene, zlijte najprej v raztopino modre galice raztopino jedke sode in pri tem stalno mešajte. Ko je to izvršeno, zlijte v to mešanico še raztopljeno zeleno galico.

Držite se točno tega reda, ker v vsakem drugem slučaju ne bo škropivo dobro in boste trte očgali. Škropiti pa se mora čim je škropivo pripravljeno in ga ne morete dolgo hraniti, na noben način ne za naslednji dan.

CENE NA DEBELO

ZIVINA ZA ZAKOL

	po kg.
Krave	L. 180 do 205
Volh	» 275 » 320
Jenice	» 285 » 335
Teleta	» 460 » 525
Jagnjeta	» 500 » 550
Kozlički	» 580 » 600
Ovce	» 170 » 180
Praščiči do 100 kg	» 270 » 280

ZIVINA ZA REJO

	po glavi
Krave mlekarice	L. 145000 do 185000
Jenice	» 145000 » 180000
Jenice od 5 do 12 mes	» 70000 » 85000
Praščiči (do 20 kg)	» 7000 » 9000

GRADBENI LES

	Po kubičnem m.
Bukovi hlodi	L. 20000 do 26000
Smrekovi hlodi	» 12000 » 18000
Orehovi hlodi	» 26000 » 29000
Bor za deske	» 16000 » 20000
Bor za podpreti	» 11000 » 20000

LES ZA KURJAVO

	po kuintalu
Bukova drva suhe	L. 1100 do 1250
Bukova drva surove	» 800 » 900
Raznovrstna drva	» 600 » 700
Oglje	» 3500 » 4000

SIR IN MASLO

	po kg.
Sir do 2 mes. star	L. 400 do 450
Sir čez 2 mes. star	» 650 » 700
Maslo	» 800 » 850

menjava DENARJA

Dolar	624—626
Funt šterling papir	1638—1640
Francoski frank (100)	148—150
Švicarski frank	146—147
Belgijski frank	12,20—12,50
Avstrijski šiling	23—25

Odgovorni urednik: **Tedoldi Vojmir**
Tiska: Tiskarna L. Lucchesi - Gorica

Žetev je tu!

Kdaj naj požanemo? Raje en dan prej, kot en dan pozneje.

In kaj s požetim žitom? Na vsak način mora vsaj par dni ležati v kopih na polju ali kje drugje, da med tem časom dobro dozori. Žito namreč ne sme popolnoma dozoreti pokonci na njivi, temveč požeto, ker drugače se lahko osiplje.

Ce ste žito z vlažno slamo, ne smete snopov spraviti v kakšen pokrit prostor, ker se potem slama v snopih ugrije in žrnte postane lahko plesnivo.

Z mlatvijo pa je bolje počakati kakšen dan. Na noben način ni pravilno peljati komaj požeto žito na mlatilnico. Če ni seme popolnoma suho, se teže izlušči in tudi mlatilni boben marsikatero prebije.

Omlačenega žita pa ne držite v vrečah. Razprostrite ga po skednju ali drugem primernem prepihnem prostoru, da se dobro osuši. Razprostreno naj bo v kolikor mogoče tankih plasteh, največ eno ped na debelo. Sušiče se žrnte morate večkrat z lopato prevejati. Če bi vladalo med sušenjem vlažno vreme, morate žito ravno tako prevejati.

Le dobro suho žrnte spravite v vreče ali zaboje. Te pa najprej dobro prečistite, nato pa jih zažveplajte in potresite s praškom »Geigy 33«. Plin gorečega žvepla uniči trose glivičnih bolezni, predvsem plesni, »Geigy 33«, ki je neke vrste DDT, uniči pa vse živalske škodljivce, predvsem pa žužka in žitnega molja.

Predenica

Predenica (cuscute) ali po nekod imenovana klasje na detelji je najhujši zajedalec naših detelj, posebno lucerne. Na njivo pride s semenom ob setvi, mnogokrat pa jo prinesemo tudi mi sami s čevlji z ene napadene njive na drugo.

Ce opazite kakšen oplaz, pa tudi najmanjše gnezdo predenice, jo morate takoj uničiti. Predvsem morate ugotoviti velikost napadenega oplaza in vse robove. Radi gotovosti, da vam ni ušla najmanj-

ZA NAŠE gospodinjje

Zdravilna zelišča

Ze od nekdaš so naše gospodinjje zelo jo, je zlasti koristen proti sečni kislini.

cenile zdravilna zelišča, katerih je vse polno po naših gorah, a zdravila v lekarni so draga. Naj danes navedemo nekatera taka zelišča, katere si jih žene v telem času lahko preskrbijo, da bodo pozimi vedno pri rokah pri nekaterih boleznih:

CITRONOVA MELISA je dobra za okrepitev živcev in proti ženskim boleznim. Lahko jo pripravite kot čaj, pa tudi v svežem stanju, kot vsako drugo solato.

REGRAT, katerega vse poznate, čisti in osvežuje vse telo, zlasti pa kri, jetra, želodec in čreva.

HREN, ki ga pri nas vse premalo ceni-

ker zastira pogled greben stola.

Pred cerkvijo je le majhen reven prostor, kjer se ljudje zbirajo in pogovarjajo, preden se začne cerkveno opravilo. Na tem prostoru je že bila zbrana pestra družba, ljudje iz bližnjih in daljnih krajev. Med njimi so bili Rezljani, nekaj tujev iz Tarčenta in skupine rojakov z Bovškega, zlasti pa z Žage. Fantje in dekleta so prišli čez mejo na shod, ker imajo tu gotovo kakšno znanje zlasti sedaj, ko je odprta meja. Tam ob strani je nastavljal kar na tleh mlad Rezljan iz Osojan kmečko orodje, kakor kose, osle za brušenje in druga rezila. Vse to je privlekel čez hrib v oprtniku. Tu lahko vidimo, kako bo trdo prislužen mali dobiček, ki ga bo imel od izkupička prodane blaga. Drugi pa prodajajo kolače in razno sladkarjlo.

Po končanem cerkvenem opravilu so se začeli ljudje razhajati, saj je bilo že čez poldne in je marsikoga žejalo ter se je napolnil v krmo. Tja sem se napolnil tudi jaz z Beneškim Slovincem iz Zavrha, bivšega trošarinskega uradnika. Začel sem se razgovarjati z njim o njegovih priložnostnih pesmih. Tudi za »Matajura« je takšno napisal. Saj ga je tudi že nekdo izmed naših jezikoslovcev z druge stra-

ji iz Osojanov, ki pa so takrat samo postavili stajne za poletje, ko so prignali svojo živino na pašo, ki je bila sočna, obilna in izdatna. Tako se je to planšarjenje ponavljalo več let zaporedoma. Pozneje se je gotovo kdo odločil za stalno bivanje glede na ugodne okoliščine. Za njim je prišel še kdo drug in tako je polagoma nastalo malo naselje. Saj tudi druge vasi so po tej pokrajini nastajale na tak način; pa na primer Breg in Filipan, kar sem že enkrat omenil. Nekateri potomci teh prvih naseljenecv so se pričeli rokodelstvu, posebno zidarstvu in odhajali potem v tujino na boljši zaslužek. Ko so se vrnili domov so si polagoma sezidali hiše in ustanavljali družine. Mnogi so zahajali pred prvo vojno v Avstrijo, saj je bila zelo blizu. Povezani pa so bili vedno s svojo prvotno vasio, z Osojani, kamor so tudi spadali cerkveno, čeprav so zelo oddaljeni. Tudi priimke nosijo takšne kot v Osojanah, na primer Slegar, Buttolto, in Di Lenardo. Seveda so jim že davno potujčili. Toliko iz njihove preteklosti.

Ko smo izstopili iz autobusa, sem si začel takoj ogledovati to naselje ter šel pri tem v najbolj zakotne ulice. Pri tem sem opazil, da nimajo nekatere hiše po

starem običaju dimnikov in se zaradi tega vali dim kar pri hišnih vratih na prosto. Zato so tudi podboji pri vratih vsi okajeni. Ugotovil sem tudi, da v teh hišah stanujejo in kuhajo samo po zimi. Poleti ali pa sploh, ko ni več hudega mraza, kuhajo kar na prostem. Če je blizu kakšna skala, je vdolbena vanjo duplina kjer je ognjišče. Kjer pa ni v bližini hiše skal, so narejene lope iz desk s plokar pri tleh in na njem kuhajo mlade ženske kosilo in večerjo. To delajo zato da jim ni treba netiti v hiši in s tem dušiti v dimu. Sicer pa je to le še v malo hišah, ki polagoma izginjajo. Take hiše brez dimnikov so še tu pa tam po Beneškem, posebno kjer so bolj revne vasi. Druge hiše so običajne in tudi bolj čedne.

Ker je bila že kmalu petnajsta ura, to je čas, ko bi se morala začeti cerkvena slovesnost, se je začelo ljudstvo zbirati okoli cerkvice, ki leži na istem pobočju kot vasi in je od nje oddaljena kakih pet minut ter vodi tja dobro izhajena steza. Okrog cerkve je tudi nekaj hiš. Zunanje steze cerkve so bile pred kratkim obnovljene, njen zvonik je nizek, za njo pa je pokopališče.

Od tu je lep razgled na hribe gornje Soške doline. Vasi pa ni videti nobene,

ni obiskal in naročil mi je, naj ga lepo pozdravim. Ko smo se tako razgovarjali, sta prisledla h koncu mize poleg drugih tudi dva mlada fanta in prisluškovala razgovoru; seveda nista mogla vse razumeti. Ravno sem omenil nekatere Rezljanske pesmi, ki sem jih pred časom nabral in zapisal v Teru in Podboru in ki so izvirale ravno od tu, to je iz Učeje. Gotovo pa je, kot so mi tudi povedali, da se je priženil kdo na tersko stran. In ko sem začel recitirati besedilo ena izmed teh, ki se je glasila: »Ta džu, ta džu, ta biela nunica...« je večji izmed teh fantov, ki sta pazljivo poslušala, začel ugovarjati, češ da se ne reče »Ta džu« temveč »Po džu, po džu« itd. To mi je ugajalo in ko sem začel prepevati to pesem, in pričel tudi on z menoj in nadejval do konca. Nazadnje mi je še povedal, da je to pastirska pesem, ki jo dedki ali deklice še vedno pojó ko so na pašni na planinah in se s tem kratkočasijo ter vesele lepe narave.

Torej je res, kakor sem prej omenil in bral v malem snopiču, (ponatis iz Etnološkega folklorističnega in Furlaniji in Beneški Sloveniji v letu 1946, ko so učitelji pozvali tudi slovenske učence, naj naberejo pri domačinih narodne pesmi in

pri tem označijo, katere imajo tudi naprave) da so v Teru in Podboru zanesli nekatere pesmi iz Učeje o čemer sem se prepiral, ko so mi pred nekaj leti naročili, naj napišem z napevom tiste, za katere so v tem snopiču označeno da ga imajo.

Omenjena pesem je ravno ena izmed teh. Mnogo sicer ni, vendar se v glavnem ogiblje tujih plagiatov. Do Tera in Podbrda pa je ta pesem lahko prišla in se tam uveljavila, ker se v tamkajšnjem narečju dobe tudi mali rezljanski odtenki. Res da sta ti dve vasi precej oddaljeni od Učeje, vendar sta ji najbližji.

Na lepaku, ki je razglaševal ta shod in ki je bil razširjen tudi po Terski dolini, je bilo zapisano, da bodo popoldne tudi neke folklorne zanimivosti, in sicer neki rezljanski plesi z godbo. Nisem pa vedel, ali bodo prišli iz Rezijske same, ali pa bodo poskrbeli za nastop domačini iz Učeje.

Toda za letos je to odpadlo, ker sta glavni osebi teh prikazov, »sitiravac« in »bunkarevac« (godec na violino in violončelo) za narodni ples »Rezljanka« odšla v tujino, da si prislužita kaj denarja. Edino proti poznemu popoldneu je prišel iz Tarčenta harmonikar, ki je igral za ples. (Nadaljevanje sledi)